

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

УДК 37.013.75

Любов Сидоренко, завідувач підготовчого відділення,
старший викладач кафедри валеології та безпеки життєдіяльності,
аспірантка Бердянського державного педагогічного університету

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається значущість духовних цінностей для майбутніх учителів початкової школи в контексті професійної підготовки. Сформованість духовних цінностей досліджується на прикладі готовності студентів до моральної підтримки особистості.

Ключові слова: духовні цінності, готовність до моральної підтримки.

В статье рассматривается значимость духовных ценностей для будущих учителей начальной школы в контексте профессиональной подготовки. Сформированность духовных ценностей исследуется на примере готовности студентов к моральной поддержке личности.

Ключевые слова: духовные ценности, готовность к моральной поддержке личности.

In the article meaningfulness of spiritual values is examined for the future teachers of initial school in the context of professional preparation. The formed of spiritual values is probed on the example of readiness of students to moral support of personality.

Keywords: spiritual values, readiness to moral support.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні диктує необхідність переоцінки сучасної системи цінностей, яка склалася в ході цивілізаційного розвитку, формування нових культурних домінант і нових підходів до виховання й освіти, адекватних сучасним реаліям, духовним шуканням.

Докорінні зміни в політичній та соціально-економічній сферах життя України зумовили особливу гостроту проблеми формування в студентської молоді духовних цінностей.

Державна програма "Учитель" особливо акцентує увагу на значущості розвитку професійної майстерності, творчого потенціалу, загальної та духовної культури сучасного вчителя.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський відзначав, що школа для учнів, особливо першокласників – це насамперед учитель. Дії педагога, ставлення до інших людей і природи виступають, для учнів початкових класів як реальний духовно-моральний ідеал за зразком якого будується їхня поведінка, а також усі інші відносини. У молодшого школяра безмежна довіра до вчителя, його вимог, слів, учинків та оцінок [10, 139].

У жодній професії особистість людини, її характер, переконання, моральність, ставлення до інших людей не мають такого вирішального значення як у професії вчителя. Тому актуальною є проблема формування духовних цінностей учителя початкових класів. Саме йому належить місія транслювати духовні цінності суспільства, створювати умови для опанування цінностей підрастаючими поколіннями й відтворення їх у

творчій діяльності, у культурі вчинку. Розвиток духовної культури вчителя зумовлює його здатність до самоактуалізації, духовної самореалізації, формування умінь духовно-практичної діяльності, пошуку духовно-моральних та естетичних ідеалів, свідомої роботи з виховання духовної культури підрастаючих поколінь і в цілому суспільства. Питання взаємозв'язку духовності та сучасної системи освіти розглядали такі автори, як І. Бех, О. Виговська, О. Вишневський [9, 10], О. Олексюк, Л. Попов, та інші. Духовність, духовна культура як визначальна складова професійної діяльності педагога – предмет дослідження таких учених як Б. Вульф, І. Язюн, Н. Корякіна, Г. Сагач, Г. Шевченко, Н. Щуркова та ін.

Комплекс питань професійного становлення педагога, єдності професійної та духовної культури вчителя розкрито в роботах А. Маркової, Є. Рогова. Нашому баченню щодо духовних цінностей найбільшою мірою відповідає наукова позиція І. Бека [1; 2], В. Сухомлинського [10; 11], В. Сластьоніна [8; 9], Г. Боришевського [4, 25], М. Станкіна.

Специфічною особливістю формування духовних цінностей у студентів вищих педагогічних закладів є те, що необхідно з одного боку сформувати духовні цінності у майбутніх учителів, а з другого боку – підготувати їх до виховної роботи з дітьми і дорослими. Однак дослідження, які б розглядали формування духовних цінностей майбутнього вчителя початкових класів недостатньо. Тому темою нашого дослідження є формування духовних цінностей у майбутніх учителів початкової школи засобами навчально-виховної діяльності.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

Розв'язання одного із завдань дослідження – виявлення сформованості духовних цінностей майбутніх учителів початкової школи, а саме, готовності до моральної підтримки особистостями розкриємо в цій статті.

Відповідно до мети нами визначено завдання: з'ясувати типи готовності до моральної підтримки; розробити критерії і показники готовності до моральної підтримки особистості; визначити методи діагностування.

Виклад основного матеріалу. Ефективність виховної роботи зі студентською молоддю залежить від того наскільки педагогічний вплив на неї відповідає цілям майбутнього педагога та змісту його самовиховання. Під впливом на вихованця ми розуміємо створення умов, що сприяють оволодінню студентом тими чи іншими людськими цінностями. Але, щоб створити необхідні умови, потрібно знати якими виховними ідеалами керуються студенти, якими цінностями вони оволоділи та до оволодіння якими прагнуть.

Для визначення пріоритетних людських цінностей у наших дослідженнях ми використали метод анкетування. Запропонована респондентам анкета мала такі запитання: 1. Які цінності для Вас є найбільш значущими? 2. Які духовні цінності стали Вашим надбанням? 3. Якими духовними цінностями Ви прагнете оволодіти?

Додатковий матеріал про досліджуваний феномен ми отримали з бесід із студентами. Аналіз анкет та бесід показує, що серед цінностей які студенти віднесли до пріоритетних, є духовні – 23%, моральні – 19,3% і лише 5% назвали матеріальні цінності. Інші респонденти віднесли до головних людських цінностей іншого роду вартості. Так, 11% опитуваних вважає головним здоров'я, 7% – інтелектуальні якості, 24% – сімейні стосунки. Найбільш значущими духовними цінностями вважають: совість – 37%, дружелюбність – 39%, чесність – 21%.

Серед цінностей, які мали дещо нижчий рейтинг, студенти виділили: любов – 27%, справедливість – 23,4%, порядність – 14%, краса – 3%.

Бесіди з майбутніми вчителями показали, що більшість з них розуміє кризову ситуацію в суспільстві, превалювання технократизму над духовністю і необхідність пріоритету гуманних відносин між людьми. Отже, студенти надають перевагу моральним цінностям і лише незначна частина студентів орієнтується на іншого роду вартості. Для концепції дисертаційного дослідження має значущість і наукові позиції І. Беха, згідно якої визначено, що понятійно-концептуальне урівнювання моралі й духовності

людини можливе, “якщо під мораллю розуміти систему вищих моральних цінностей людини, тобто всезагальних принципів як безкінечних форм її соціальної активності. І тоді мета духовного розвитку особистості репрезентується у термінах, що позначають якості та характеризують людські вчинки, – таких як відданість, чуйність, скромність, милосердя, щирість, благородство, великодушність” [2, 4].

Матеріали анкет свідчать, що здебільшого майбутні вчителі початкової школи усвідомлюють себе особистостями з властивими їм морально-духовними цінностями. Аналіз відповідей на друге запитання показав, що 10% студентів вважають своїм надбанням духовні цінності, 8% – моральні. Достатньо критично й об'єктивно оцінили свої морально-духовні якості інша частина респондентів: добрими себе вважають 22%, дружелюбними – 18%, чесними – 17%, люблячими – 7%, совісними – 5%, благородними – 3%, відповідальними – 3%.

Відповідь на запитання “Якими духовними цінностями Ви прагнете оволодіти?” дає можливість оцінити прагнення майбутніх викладачів щодо самовдосконалення. Отже, 10% респондентів прагнуть оволодіти духовними цінностями, 4% студентів – матеріальними цінностями, 5% – інтелектуально розвиватися, 4% – стати хорошим спеціалістом, оволодіти такими моральними якостями, як чесність, витримка, сміливість, навчитися розуміти людей – по 3% відповідно.

Значна частина респондентів мріє стати мудрим, але вважає, що для цього нічого не потрібно робити, бо мудрість сама прийде з роками. На жаль, достатньо велика частина опитуваних студентів – 33% не змогла визначити цінності якими прагне оволодіти, що свідчать про деякі недоліки в організації самовиховання й самовдосконалення.

Так як за результатами анкет ми не виявили розуміння студентами духовної цінності готовності до моральної підтримки особистості, то запропонували їм розв'язання проблемних ситуацій. В усіх ситуаціях необхідно було визначити, які емоції переживає респондент у тому чи іншому випадку, відмітити який варіант дій вибирає серед запропонованих, а також записати свій особистий варіант розв'язання ситуації, якщо він не співпадає із запропонованими.

У першій ситуації надати допомогу підтопленцям із Західної України, спочатку з'ясували ставлення студентів до цих подій. Відповіді на запитання дозволили з'ясувати, що ця ситуація викликала емоції співчуття в 90%

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

респондентів, недовіру, сумніви – 5%, відчули роздратування – 1%, відразу – 1%. Позиції студентів були такими: допоможуть грошима, речами – 62,5% опитуваних, не допоможуть – 2%, хочуть допомогти, але не знають як саме – 27,5%. Деякі студенти запропонували свої варіанти розв’язання ситуації: підтримати морально – 5%, допомогти їжею – 7,5%, житлом – 2,5%. Розгорнути широку діяльність щодо підтримки людей, а саме звернутися на телебачення, до громадських організацій, різних підприємств запропонували 2% опитуваних студентів. Крім співчуття, жалю ця ситуація викликала в деяких студентів недовіру, сумніви (звернулись незнайомі люди), небажання допомогти (вибачусь і зачиню двері) – 1%, роздратування – 2%. Відповіді свідчать проте, що у студентів не має бажання вийти із зони комфорту, зробити зусилля над собою.

У другій ситуації Ви разом з подругою (другом) збиралися поїхати в екскурсійну поїздку до Санкт-Петербургу. Мріяли про цікаву подорож, відклали гроші. Та раптом у подруги (друга) захворіла мати і потребує негайної операції. Подруга, і (друг) відмовляється від поїздки. На запитання перше щодо емоцій, які відчують студенти ми отримали такі дані: виявляють емоції співчуття – 40%, жалю – 20%, образи від незбутих мрій – 5%, неприємне відчуття страху – 4,5%. Аналіз пропозицій, щодо розв’язання цієї ситуації показав недостатній рівень усвідомлення студентами сутності моральних понять, а також прагнення майбутніх учителів до духовної діяльності: 55% опитуваних вирішили не їхати, залишитися допомогти, 20% – допоможуть грошима, 7,5% – поспівчують подрузі і лише 2,5% – поспівчують і поїдуть самі. Вибрали декілька позицій одразу (3, 4, 5) – 10% опитуваних, (3, 5) – 7,5%. Але були відповіді, які продемонстрували егоїзм, нездатність співпереживати, неготовність до моральної підтримки подруги (друга) – 10% студентів. Їх відповіді мали таке програмування: відчую розчарування, але в мене є ще друзі, то запрошу кого-небудь іншого; якщо близька подруга – дам грошей у борг.

У третій ситуації на практичному занятті з методики математики подруга чи приятелька “плаває” під час відповіді. Викладач ставить двійку. Ця ситуація викликала різні емоції: 27,5% респондентів відчують співчуття, 5% – жалю, по 2,5% – обурення, прагнення допомогти, сміху, 10% – залишилися байдужими. Вибір дій у третій ситуації засвідчив, що позиції два підказувати під час відповіді віддали перевагу 40% студентів,

пояснюючи це тим, що як ти ставишся до людей так і вони до тебе, позиції три – дам списати після пари, щоб перездала – 37,5%, позиції один – поспівчую після пари, та позиції чотири – не буду співчувати, це її проблеми – по 2,5% відповідно. Дані свідчать про те, що більшість студентів не розуміють як підтримати співгрупницю в проблемній ситуації. До того ж у групі діє викривлений кодекс студентської честі. Цікавими виявилися особисті варіанти розв’язання запропонованої ситуації: позанимаюсь після пар – 7,5%, якщо старання – допоможу – 9%, якщо близька подруга – допоможу, якщо ні – поспівчую – 2,5%. Близькій подрузі допоможу, якщо ж студентка мені неприємна, то буду радіти – 1%, якщо друг – буду підказувати, якщо ні, то дана ситуація не викличе ніяких емоцій і дій – 1%. На жаль майбутні вчителі не правильно розуміють суть моральної підтримки, а також те, що їй потрібно надавати не тільки близьким.

Четверта ситуація передбачала наступне: запропоновано взяти шефство над двома ветеранами Великої Вітчизняної війни, які живуть у скрутних матеріальних умовах, часто хворіють, сумують. Ця ситуація викликала в студентів цілу гаму емоцій: жалю – 26,5%, співчуття – 18,5%, радості, що саме я можу допомогти – 7,5%, байдужості – 8%, а також розуміння того як погано, коли люди самотні. Були запропоновані наступні варіанти розв’язання ситуації: 53,5% респондентів вирішили брати шефство, 20% – не брати, 7% – не знають як поступити в цій ситуації. Студенти, які вирішили брати шефство, надали пропозиції: допомогти фізичним трудом (прибрати, приготувати їжу, купити продукти) відвідувати, щоб спілкуватися, допомогти матеріально, підготувати концерт й запросити на нього ветеранів. Респонденти, що вирішили не брати шефства, пояснюють це відсутністю вільного часу або неготовністю брати відповідальність за іншу людину на себе. Особисте розв’язання ситуації привело до таких варіантів: не брати шефства, але чимось допомогти – 7,5%, буду старатися допомагати епізодично, якщо буде вільний час – 8%, нехай хтось візьме, а я допоможу – 2,5%, спільними зусиллями зможемо допомогти – 2%, спробую побороти свій егоїзм, допоможу, щоб потім бути гордою за себе – 1%, спробую допомогти, але мало що можу запропонувати – 1%. Отже, більшість студентів усвідомлюють необхідність моральної підтримки і бачать шляхи допомоги, але деякі відмовляються від неї тому, що бракує часу, або вони не знають як її надати.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО МОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ОСОБИСТОСТІ

П'ята ситуація передбачала наступне. Одногрупник прогуляв майже місяць занять. Деканат поставив питання про його відрахування. Запропонована ситуація викликала емоції співчуття в 18% студентів, обурення в 12%, жалю в 3%, індиферентні в 15%, роздратування в 5%, презирство в 1%. Хвилює відсутність твердої життєвої позиції в майбутніх учителів початкової школи. Про це свідчить аналіз відповідей, з яких можна зробити висновок, що ця ситуація не викликала ніяких емоцій у 26% респондентів. Дії підтримки студентів розподілилися так: 27,5% опитуваних поцікавлялися в одногрупника в чому причина прогулів, 45% – пояснять прогульнику, що від його вчинків залежить подальше його життя, 15% – це не обходить їх тому, що він доросла людина, 2,5% – не знають як вчинити. Особисте розв'язання ситуації: 25% респондентів запропонують свою допомогу прогульнику тільки за умови поважної причини пропусків, 7% – спробують допомогти прогульнику тільки в тому випадку, якщо він особистий друг, 2,5% – поговорять з ним раніше, ще до критичної ситуації, 6% – вважають відрахування справедливим, адже місце прогульника зможе зайняти інший, більш здібний студент, 5% – впевнені, що це не їх проблема, 2% – виявляють байдужість, 1% – радіять надіятися тільки на себе.

У ході проведення дослідження ми спостерігали за готовністю студентів до моральної підтримки різних категорій: знайомих (товаришів, одногрупників), значущих дорослих (друзів, ветеранів війни), не значущих дорослих (незнайомих). Отже, аналіз анкет показав різний рівень сформованості духовних цінностей майбутніх учителів початкових класів, зокрема такої цінності, як готовність до моральної підтримки особистості. Студенти найбільше прагнуть до підтримки значущих дорослих, але не завжди до цього готові.

За даними педагогічного спостереження нами визначено, що окремі респонденти (8%) мають високий рівень готовності до моральної підтримки особистості. Вони активні, ініціативні, прагнуть до духовного самовдосконалення та розвитку, розуміють сенс життя. Переважна більшість студентів (92%), які брали участь у констатуючому експерименті, розуміють важливість сформованості морально-духовних цінностей у людини, але пасивні і не готові до моральної підтримки особистості.

Аналіз результатів анкетних опитувань, проведене нами педагогічне спостереження і бесіди засвідчили, що для більшості студентів характерним є фрагментарність знань про сутність духовних цінностей узагалі і окремо про моральну підтримку особистості, нечітке

розуміння сенсу життя, недостатній рівень розвитку комунікативної культури, а розуміння духовних понять частіше не відповідає реальній поведінці майбутніх учителів.

Усе вищезазначене дає нам право зробити **висновок** про те, що респонденти під час проведення констатуючого експерименту знаходилися на середньому і низькому рівнях готовності до моральної підтримки особистості. Одночасно ми переконалися в актуальності розробки даної проблеми, що зумовлена сучасними вимогами вищої школи та духовною кризою суспільства.

Саме тому глибокого дослідження потребувало визначення педагогічних умов, які сприяють формуванню духовних цінностей студентів загалом, й детально формуванню в майбутніх учителів початкової школи готовності до моральної підтримки особистості.

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Сходження до духовності: наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – 272 с.

3. Бех І.Д. Ціннісно орієнтовані методологічні конструкти у сучасному виховному процесі // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: Зб. наук. праць / За заг. ред. Г. Є. Гребенюка. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 21 – 26.

4. Боришевський М.И. Духовні цінності в становленні особистості-громадянина // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 24 – 28.

5. Бужина І.В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук. – Київ, 2004. – 42 с.

6. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

7. Вишневський О. Система цінностей і стратегія виховання // Рідна школа. – 1997. – № 7 – 8. – С. 3 – 5.

8. Сластенин В.А. Профессиональная готовность учителя в воспитательной работе: содержание, структура, функционирование. – В кн.: Профессиональная подготовка учителя в системе высшего образования, – М.: Изд-во Моск. пед. ин-та им. В.И. Ленина, 1982. – С. 14 – 28.

9. Сластенин В.А., Мищенко А.И. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя // Сов. педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79 – 84.

10. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю. – К.: Рад. школа, 1984. – 254 с.

11. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека. Педагогическое наследие / Сост. О.В. Сухомлинская. – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2010